

Titel: Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 19

Citation: "Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 19", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]*, Gyldendal, 1773, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-4_003-shoot-workid4_003_019.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

289 Kritisk Fortegnelse over alle udkomne Skrifter, siden Trykfriheden.

Tredie Aargang, 19. Stykke.

No. 124.

Gerhard Schønings Norges Riges Historie, anden Deel, indeholdende Rigets Historie Under Kong Harald Haarfagers og hans tvende Sønners Ericks og Hagens Regiering, fra Aar 863 til 963 Trykt i Sorøe 1773. Bekostet af Heineck Mumme og Faber paa Børsen i Kiøbenhavn. Stor 498 S. i 4to foruden Register og Fortale , eller i alt 3 Alphabet 3/4 Ark. Koster 2 Rigsdaler.

Saa lidet et Tidsrum denne Histories nærværende Deel indbefatter, og saa faae Enevolds

2

290

Regenteres Bedrifter den beskriver, saa vigtig er den i Henseende til de store Mænd, de forskiellige og stærke Charakterer, og de frugtbare, de af Følgerne saa mærkværdige Tildragelser, som deri forekomme. En stor Erobrer opretter ved sine Krige, sine Underhandlinger, sine Love en Skat, indfører Orden og Sikkerhed, samt gjør Folket, kanskee med større Kunst og Umage end han brugte til at undertvinge det, sædeligt, opfinder nye Lande, som besættes med Kolonier, og sætter Nationen i Ære og Anseelse hos Fremmede; alt dette gjør en Harald Haarfager, og alt dette seer man, endog i hans levende Live, nær ved at forfalde, ved et hans eeneste Feil, saa velgiørende ere Kongernes Dyder, saa skadelige deres Forseelser. Hans Søn Erik Blodøxe, gift med en snild og lastefuld og for sine Laster forhadt Gunnhild er mægtig at omstøde alle disse Hans Faders priselige Indretninger, et eneste Aar regierer han efter Faderens Død, og saa seer sig ingen anden Redning eller Udvey end rømme Riget, og overlade Thronen til sin Broder Hagen, som fik og fortiente det dyrebare Navn, den Gode. Denne tappre Konge var Fædernelandets Fader, han brugte Sværdet med Eftertryk, men ikke uden Aarsag, og satte sin største Ære i at gjøre sine Undersaatte lykkelige og Riget blomstrende, han opelskede derfor Fre-

3

291

dens Kunster, befordrede Handelen, gav Love, og gjorde den efter de Tidens Maade fortreffelige Anstalt til Landets Forsvar, Norges Inddeling i Skibsreder. Kort sagt; efter en Romulus, har vi her en Numa, naar vi glemme en et Aars Regent, der ellers ikke kan gjøre Fordring paa noget bedre end evig Forglemmelse. Ikke mindre afstikkende ere en Deel andre Charakterer, fom her forekomme, hvilke man og finder meget rimeligere aftegnede, end man er vandt til at finde fra Middelalderens Tider, hvor de fleste enten ere blot Mørke eller idel Lys, enten en Dievel eller en fuldkommen Lysets Engel. Her derimod forekomme fortræffelige Charakterer, som ikke ere uden Pletter, for Ex. Thorolfs S. 125 -148; og andre Lastværdige, hvis gode Side dog er tydelig at see, som Eigills S. 241 - 259. 315 - 329. hvilke Tegninger, saa som de bestaae af Handlinger, vise at Forfatteren har endog deri fulgt de gamle Skrifter, og ikke allene efter et lidet Rimeligheds Skin selv dannet dem. Vi ville her intet Udtog gjøre af dette Værk, som enhver Elsker af den Norske Historie bør eie, og hvor alting hidindtil, naar man undtager Snorros og Torfæi Skrifter, har været ubekjendt, dog maa man tilstaae, at ikke allene de Norskes Bedrifter Udenlands ere her satte i større Lys end hos Torfæus selv, men endog de Indenlandske,

4

292

hvor paa et stort Beviis findes i den udviklede Tidsregning, som forekommer ved Kong Haralds adskillige Tog og Erobringer i Norge, hvilken Forfatteren har fortræffelig vidst at bringe til Rigtighed. S. 64. o. f. Man ønsker desto hæftigere Fortsættelsen af dette Værk, som man kan vente det vil blive Forfatteren lettere at udbrede et nyt Lys over den nyere Historie, deels ved de flere Hjælpemidler af fremmede Skribentere sammenlignede ved vores egne Indenlandske, deels ved Breve og Documenter, som endnu ikke kan have, men i sær ved den Reise som Forfatteren for nærværende Tid foretager i Norge, for at samle en nærmere Kundskab, og Beviser til denne Histories Udarbeidelse, hvor til han af den store Videnskabernes Elsker og Forfremmer, Kongen, er udsendt og understyttet.

No. 125.

Brev til den ædelmodigste Prinds Friderik, fra den ulyksalige J. C. Bie. Trykt og findes til Kiøbs hos A. Fr. Stein for 4 Skilling. Stor 2 Ark 8vo.

Denne ulyksalige Forfatter, som vore Læsere vel alle kiende af Navnet, har til Hensigt med dette Brev at røre hans Kongl. Høyhed til Medlidenhed med hans Skiæbne. Derfor skil-

5

293 drer han sin nærværende Elendighed i et Sprog, der ikke er uden Smag, og synes at vidne om Følelser. Han giver et kort Udkast af sine foregaaende LevnetStildragelser, for at vise Anledningerne til hans Udskeielser; men her synes den partiske Egenkierlighed i sær at føre Ordet—han ytrer endelig sin sidste Hensigt, at bevæge H.

K. Høyheds Naade til sin Befrielse "Thi raaber jeg til Dem, siger han, min Prinds! ræd mig Ulyksalige, som staaer fortvivlet paa Mishaabs sidste Bredde! — Ak lad mig ei qvæles under min Ulykkes Byrde, min Gud! jeg styrter under dens Vægt! o! at jeg allene under Figentræet af min Frihed (den livsalige Frihed) maatte forundes at begræde min tabte Lykke, og der med en utrættet Arbeidsomhed, efter Ævne tiene min dyrebare Konge og fornøye mine Medborgere — Villien er stor og Evnen nogenledes!., Det sidste ere vi ogsaa nogenledes overbeviiste om; vare vi det saa vel om det første, vilde vi ønske ham en naadig Bønhoerelse.

No. 126.

Kort Efterretning om de Kongelige Domainers forrige og nu værende Økonomiske Forfatning paa Wordingborg Amt, forfattet i et Brev. Kiøbenhavn 1773, trykt og til Kiøbs hos Møller for 1 Mark, 3 1/2 Ark stor 8vo.

6

294

No. 127.

Svar til Forfatteren af Brevet om de

Kongelige Domainers forrige og nu værende Økonomisk Forfatning paa Vordingborg Amt. Kiøbenhavn 1773, trykt og til Kiøbs hos Stein for 10 Skilling, 3 Ark stor 8vo.

Dersom Landvæsenet, Danmarks fornemmeste og naturligste Styrke, nogensinde skal komme i en Forfatning, der kan fortiene Navn af meer end middelmaadig; saa vil det ventelig være fornødent at Bonden selv settes i en Stand, der kunde give ham mere Liv og Virksomhed, og som mindre udsatte ham for andres vilkaarlige Behandling. Efter adskillige Statskyndiges Mening er det sikkerste Middel til dette Øiemeed, at ham blev forundt den samme personlige Frihed, der medfødes enhver anden dansk Undersaat. Men hvormeget har ikke Fordomme og Egennytte lagt Hindringer i Veien for Bondestændens Frihed? Proprietairerne, de i sær, der mere ved Haardhed end Lemfældighed regiere deres Underhavende, have af al Magt søgt at vedligeholde den Vorned-Ret, som først Usurpation og endelig Lovene selv tilstaaede dem. Derfor har de ved alle Leiligheder forestillet Frihedens Følger, som skadelige og ødeleggende for Landet i Almindelighed. Man har tilforn havt Exempler derpaa, og det har ikke været dem vanske-

7

295

ligt med sandsynlige Grunde at understøtte deres Mening. Bonden er den eenfoldigste af alle fornuftige Skabninger, og, under nu værende Forfatning næsten en Middeltling imellem Dyr og Plante, han lever og sandser, men indskrænket til den lille Jordstrækning, hvor han først begyndte Livet; igiennem mange Generationer er han vant til den usleste Tænkemaade, et vilkaarligt Herredømme gjør ham tildeels hans

Eiendom usikker, han seer intet Middel til en bestandig og usvækkelig Forbedring i hans Tilstand, alting er Ham derfor ligegyldigt, og som Slave føler han Hverken Kierlighed for sig selv, for sin Efterslægt eller sit Fædreneland. Skulde han nu fra saadan en Stand med et gaee over til en fuldkommen Frihed, saa er det naturligt, at denne,, hvis Varighed endog blev ham tvivlsom, strax udartede til Selvraadighed, skadelig for ham selv saavel som for Staten, og Frihedens Misbrug vilde da snart igien bringe hele Standen tilbage under det forrige Aag. For at hindre dette maatte Sagen angribes med megen Varsomhed, ifald Regjeringen engang foresatte sig at skienke Bønderne Frihed, og at omdanne dem til Borgere i Staten, (thi en Vorned er, i det mindste efter Montesqvieus Mening, ingen Borger) Bonden maatte først lidt efter lidt vænnes til en bedre Tænkemaade og mere Menneskelighed, han

8

296 maatte begynde med en fuldkommen Overbeviisning at føle de Fordele, han kunde haabe i det Land, hvor Naturen lod ham fødes, kort sagt, hans Vilkaar maatte forbedres; hertil udfordredes, at han, med Sikkerhed for sig og Efterkommere, kunde nyde got af hvad hans Flid og Vindskibelighed erhvervede. Dette kunde skee ved Eiendom eller Arve-Fæster; derved opvæktes hans Lyst og Stræbsomhed, men denne, for at blive virksom, burde ikke savne fornøden Leilighed og Raadighed. Hoveriet maatte altsaa indskrænkes, eller, om mueligt, rent, afskaffes, (naar først Bondens forbedrede Oeconomie satte ham i Stand til at svare Hoverie-Penge.) Men at tænke en almindelig Hoverie-Frihed uden Hoved-Gaardenes Nedleggelse er at tænke en Chimære, Fra Hovmarkerne var det altsaa Begyndelsen maatte skee, med at inddele samme til flere Familier, der selv kunde drive og dyrke dem. Og i saa Henseende kan man ikke andet end berømme den Plan, der ved de Vordingborgske Domainer er begyndt at iværksættes. Dette forrige Rytter-District har maaskee af alle Kongelige Godser i de seenere Tider været underkastet de ffeste Forandringer. Allerede for mange Aar siden har dets beqvemme Beliggenhed ved andre Naboe-Godser skildt det ved anseelige Strækninger, siden skulde det ligesom en Deel af de øvrige Rytter-Godser ved offentlig Auction have været bortsolgt,

9

297

men dette blev ikke iværksat, uden Tvivl til betydelig Skade for Kongens Kasse; endelig blev det med Eiendoms Ret afhændet til Ober-Directionen for Extra-Skatten, som lod det ved tyske Forvaltere indrette efter den Holsteenske Maade. Men til sidst blev dette Gods i Aaret 1771 overdraget General-Landvæsens Commissionens Administration, og da var det der blev lagt Grund til den Plan, som Forfatteren af det anmeldte Brev her paatager sig nøiere at forklare, og hvis Fordele han med adskillige Beviser søger at legge for Dagen.

Først beskriver han Districtets Tilstand førend det kom under Land-Commissionen, og denne skal, efter Forfatterens Angivende, have været meget ufordeelagtig. Bønderne vare forarmede, Afsettelser fra Gaarde, endog for ringe Restancer, vare almindelige; hele Districtet, som udgjør over 4000 Tønder Hartkorn, og henved 60000 Tønd. Land, skal i aarlige Indtægter, fra 1758 til 1768, ikke have udbragt meer end 10000 Rigsdaler, det ene Aar at regne mod det andet, over 32000 Tønd. Land skal ligge udyrket, og de aarlige Skovbøder skal undertiden have beløbet fra 2400 til 2900 Rigsdaler (Beviis nok for Skovenes Ødeleggelse.) I Foraaret 1771 creperste 7 til 800 Heste af Mangel paa Foer og Bønderne manglede, til Føde-

10

298 og Sædekorn af alle Slags over 11000 Tønder, saa deres Ruin havde været uundgiængelig, hvis ikke Commissionen havde føiet Anstalt til en Forstrækning af de fornødneste Bester og Kornvare. Førend 1771 skal der være lagt Plan til flere Hovedgaardes Oprettelse paa Districtet, og til en Forandring i Landsbyernes gamle Agerbrug, men Forfatteren mener, at flere Hovedgaarde vilde knus tiene til at indskrænke Produkternes Formerelse, og at Forandringen med Bøndergodset medtog alt for svære Bekostninger. Derimod skal den af General Landvæsens Commissionen besluttede Indretning have været foreenet med alle muelige Fordele. Efter den skulde enhver af de tre Hovedgaarde, Vordingborg, Beldringe og Lekkende inddeles i visse Parceller eller Lodder, og bortselges med Arvefæste paa 99 Aar, mod en fastsat aarlig Canon fra 5 til 8 Skiepper Byg af hver Tønde Land, (som i de første fire Aar skulde betales med 9 Mark, men siden efter den aarlige Kapitels-Taxt,) hvilket med Beldringe og en Deel af Vordingborg Hovmarker allerede er udført, og Parcellerne ved offentlig Auction afhændede. Jordebogs Indtægterne, som af hele Godset tilforn kuns beløb sig noget over 12000 Rigsdaler, (hvorunder Forfatteren dog ikke har fundet for got at beregne Landgilde-Kornet,) skulde efter denne Plan, naar den i det Heele var

11

299

exequeret, udgjøre over 21000 Rigsdaler, iberegnet Hoverie-Pengene af hele Godset, (da Horeriet ved Parcellerne falder bort,) Landgilde-Kornet ligeledes anslaget til Penge, og en aarlig Indtægt af de Kongelige

Skove paa 2500 Rigsdaler. — Med disse Indretninger af Hovmarkerne skulde tillige forbindes en Forandring med Bønder-Byerne, saaledes, at hver Bonde fik sine Marker for sig selv indhegnede, og nogle Gaarde, hvor det behøvedes, bleve udflyttede paa Byens Udmarker, hvilken Plan med god Lykke skal være iværksat ved fire Byer, Dyrlov, Lekkende, Skagerupe og Kiøng, dette har i sær ved Dyrlov allerede havt den Virkning at 7 af denne Byes Gaardmænd have tilbudet sig for Arvefæste paa 99 Aar og Hoveriefrihed at erlegge aarlig 10 Skiepper, og efter 8 Aar, 12 Skiepper Byg af hver Tønde Hartkorn, (et Tilbud, som neppe i Dannemark er gjort nogensinde tilforn). Men foruden disse vist nok vigtige Fordele skulde den nye Indretning endnu med Tiden have langt betydeligere Følger; ved Bondens formerede Vindskibelighed skulde Jordens Cultur merkelig forbedres, de mange udyrkede Strækninger skulde forvandles til frugtbar Agerland, hvilket efter Forfatterens Calcul skulde forøge Godsets Produkter med en aarlig Tilvæxt af 180,000 Tønder Kornvare af alle Slags, og disse,

12

300

beregnete efter en Middelpriis udgiøre i Penge 360,000 Rigsdaler, som en nye Indtægt for Hele Districtet.

Dette er Brevets væsentligste Indhold, og dersom samme i et og alt havde sin fuldkomne Rigtighed, saa er det vist nok, at Danmark endnu aldrig skulde kunde opvise en eeneste Indretning, som kunde settes i Ligning med den, der er lagt til Grund for de Vordingborgske Domainer.

Men Forfatteren af Svaret paa dette Brev er heri af ganske andre Tanker, og mener at Sagen er foredraget med de groveste Urigtigheder; Han tilstaaer at Godset, da det kom under General Landvæsens Commissionens Administration, trængte til en Forbedring, skjønt Forfatningen langt fra ikke var saa slet som der foregives. Afsætningernes Hyppighed nægter han ganske, og Beregningen over Korn-Manglen ansees for uefterrettelig og overdreven. Skovene — nei ! disse Stiklerier forstaaer vi ikke! — Jordebogs Indtægterne skal i Aarene 1763, 64 og 65, aarlig Have været fra 16 til 18000 Rigsdaler, hvilket med Brevets Regning, naar kuns Landgilde-Kornet ansettes i Penge kommer temmelig overeens, den Holsteenske Indretning, skal i mange Henseender have været god, skjønt ikke uden Mangler, saa den dog vel kan gielde imod den nye; da de 4

13

301 udskiftede Byers Herligheder skal kuns være ganske usle, naar man undtager Lekkende, som fik fine slette Jorder mageskiftede med Hovmarkerne af samme Navn, men disse skal derved have lidt et Tab, som for Kongens Kasse vil blive meget føleligt. Forfatteren beviser derefter, med en Gienpart af Auctions-Forretningen over Parcellerne, at hver Tønde Land, det ene regnet imod det andet, ikke engang er ansat for 5 Skiepper Byg i aarlig Afgift, og efterat han som en Hovedfeil har anmærket, at Landgilde-Kornet, der i Beregningen over den forrige Indretning reent er udeladt, ved den nye Plan er ansat til 4860 Rigsdaler, blive de gamle Indkomster, ved Tillæg af denne Summe, i det mindste aarlig over 17000 Rigsdaler, hvorimod i den nye Plans foregivne Revenuer 21482 Rigsdaler gjøres betydelige Antegnelser, f. Ex. at over 1200 Tønder Byg i Afgift er beregnet for meget, at Prisen er anført til 2 Rigsdaler isteden for 9 Mark, at Hoverie-Pengene for høit ere ansatte, da Bonden umuelig kan svare mere end 1 Rigsd. pr. Tønde Hartkorn m. v., for alt dette afkortes ongefær 4000 Rigsd., og naar samme tilligemed de nye Skov-Intrader, der reent gaae bort, fradrages de ovenmeldte 21482 Rigsd., blive de aarlige Indtægter efter den nye Forfatning ikke engang 16000 Rigsd., altsaa ringere end de forrige. Og

14

302

uagtet Kongen paa denne Maade virkelig taber, saa skal dog en Deel af Parcel-Eierne ikke kunde rose sig af Fordelene, hvilket oplyses med et Exempel af en saadan Parcel, hvor Besidderen, i aarlig Afgift, Renter af Recognitionen og Bygnings samt Besætnings Udgifter, saavel som og til sin Families menagerligste Underhold, maa regne sine aarlige Udgifter til 247 Rigsd. 29 Skill., da Indtægterne, efter en anstillet Calcul, skal kuns beløbe til 194 Rigsd. 48 Skill., hvorimod, til Beviis paa Planens daarlige Indretning, en anden Parcel, hvis aarlige Afgift og Recognitions Interesse kun udgiør 78 Rigsd. 35 Skill. skal ikke kunde tilbagekøbes for ringere end 8 a 10,000 Rigsd., og forrige Aar blev dens Afgrøde udbragt over til 1600 Rigsd., ligeledes skal en anden Parcel, for den derpaa værende betydelige Skovs Skyld, være af langt høiere Værdie, end det som virkelig er betalt derfor. Den ommeldte aarlige Forbedring i Districtets Indkomster af meer end 3 1/2 Tønde Guld, ansees for latterlig, da megen Jord slet ikke kan dyrkes, og det paa mange Steder skal være umueligt at udlede Vandet, hviket mislykkede Forsøg tildeels bekræfte.

Saa forskielligt tænke disse tvende Forfattere, og, uden at være forsynet med de behøvende Oplysnings Documenter, og med Kundskab om Stederne selv, vilde det være vanskeligt at døm-

15

303

me mellem dem. Saa meget er imidlertid vist, at hverken den ene eller den anden synes at have iagttaget den Nøiagtighed og Upartiskhed de skyldte saa vigtig en Sag, i sær i dens kritiske Dage. Den første Forfatter er virkelig alt for meget indtaget af sin Plans Herligheder, og ikke sielden henrives han af en Enthusiasme, der gjør ham skiødeløs nok til at begaae adskillige Urigtigheder; thi man kan dog aldrig ansee det for billigt, at Landgilde-Kornet paa et Sted skal beregnes til Indtægt, men paa et andet Sted udelades, blot for at ophøie den nye Plan; ventelig har han meent at dette Korn forhen er gaaet bort til Forstrækninger, som siden ved Bondens større Velstand skulde undværes, men endog i dette Fald vil Sagen ligesaa meget ankomme paa Underbestyrelsen ved Godset som paa Indretningen selv. Ligesaa lidet kan man indsee paa hvad Grund Skovene, hvoraf en Deel tilligemed Parcellerne ere afhændede, skulde give en aarlig Indtægt af 2500 RigSd., med mindre de ogsaa tilforn have kundet taale saadan Udhugning, og hvem tør da kalde det en egentlig Følge af den nye Hoved-Forandring; thi om Bønderne ved Fælleddskabets Ophævelse indhegne deres Marker med levende Gierder, hvorved den sædvanlige Udviisning med Tiden kunde spares, derom har Autor intet meldet, og hvad der endelig anføres om Revenuernes aarlige

16

304 Formerelse med 3 1/2 Tønde Guld vil nok blive en overdreven Beregning.

Hvad Forfatteren af svaret angaaer, da er han ligeledes uefterrettelig, hans Maade at Udtrykke sig paa, synes ofte at røbe nogen Partiskhed, og saa længe man ikke bør tillegge Folk der i Egnen en ubegribelig Taabelighed, saa længe kan vi heller aldrig forestille os, at en Parcel af 8 til 10000 Rigsd. Værdie skulde ved offentlig Auction være bortsolgt for et Spotkiøb, som det anførte. Ligesom det og paa den anden Side falder utroeligt, at nogen skulde have ladet sig tilslaae saadanne Lodder, Hvorved de aarlig maatte vente et anseeligt Tab. Dersom Forfatteren allene havde foretaget sig den Hovedgaard, af hvilken alle Hovmarkerne ere bortsolgte, og anført hvad der af samme tilforn blev svaret i Forpagtnings Afgift, samt hvormeget hoveriegjørende Hartkorn der henhørte under denne Gaard, for derefter at bestemme Summen af Hoverie-Pengene, saa havde han derved sat enhver i Stand til at indsee den allerede udførte nye Plans Nytte eller Skade for Kongen, som Jorddrot; thi dens Vigtighed for Landet i Almindelighed bliver upaatvivlelig; men da dette ikke er skeet, saa maa vi overlade denne udviklede Sags Bedømmelse til dem, hvis Kald det er, og som dertil ere forsynede med tilstrækkelige Oplysninger og Beviis-Skrifter.